

TÜRKÇE VE MOĞOLCADA İSİM ÇEKİM EKLERİNİN SIRASI

Yavuz KARTALLIOĞLU*

ÖZET

Bu makalede, Türkçe ve Moğolcadaki isim çekim eklerinin sırası örnekler verilerek gösterilmiştir. İki dilde de isimlerden sonra tek çekim ekinin getirilmesi bakımından fark yoktur. İsimlerden sonra iki çekim eki getirilirse, Türkçede iyelik ekleri önce; Moğolcada ise hâl ekleri önce gelmektedir. İki ve üç çekim ekli isim çekimlerinde, eğer çokluk eki ekleneceğse iki dilde de bu ek ilk ektir. Üç çekim ekli isim çekimlerinde, ekler Türkçede çokluk eki, iyelik ekleri ve hâl ekleri şeklinde; Moğolcada ise çokluk ekleri, hâl ekleri ve iyelik ekleri şeklinde sıralanır.

THE SEQUENCE OF THE DECLENSION AFFIXES IN TURKİSH AND MONGOLIAN

ABSTRACT

In this article sequence of the noun cases of Mongolian and Turkish are compared and explained on some examples. There are no specific differences on the case suffixes placed after a noun in the both languages. For the two sequence suffixes joined to a noun, a reflexive suffix is placed first in Turkish, but in Mongolian a case suffix is placed before reflexive. In case if 2 or 3 suffixes are joined, the first suffix is supposed to be a plural. In case 3 suffixes are joined in Turkish the ordering is plural, reflexive and case, while Mongolian it is plural, case and reflexive.

ТОВЧОЛ

Эт өгүүцүү Турк болон Монгол хэлний нэрийн тийн ялгалыг жишээн дээр харьцуулан тайлбарлажээ. Хоёр хэлийн нэг тийн дараа тийн ялгалын нэхцел авахын тухайл ошины ялгаагий байна. Нэг тийн дараа хоёр нэхцел угсран орох тохиолдол турк хэлэнд хамаатуулахын тийн ялгал эхэлж ордог бол харин Монгол хэлэнд тийн ялгалын нэхцел түрүүлж орно. Хоёр ба гурван нэхцел угсран орох тохиолдол хоёр хэлээ олон тоо нь эхний нэхцел байна. Гурван нэхцел угсран орсон тохиолдол турк хэлэнд олон тоо, хамаатуулах, тийн ялгалын нэхцел гэх дараалалтай байна. Тэгвэл монгол хэлэнд олон тоо, тийн ялгал, хамаатуулах нэхцел гэсэн байралалтай ажээ.

* Araş. Gör., Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü.

ANAHTAR KELİMELER

*iyelik ekleri, çokluk eki, hâl ekleri, çekim eklerinin sırası
reflexive suffix, plural, case suffix, sequance of the noun cases*

хамаатуулах нөхцөл, олон тоо, тийн ялгал, иерийн тийн ялгалын дэс дараа

Türkçe ve Moğolca, sondan eklemeli dillerdir ve bu iki dilde de kelimelerin cümledeki diğer kelimelerle ilişki kurmasını sağlayan bazı çekim ekleri vardır. Çekim ekleri, her iki dilde de kelimenin anlamını değiştirmez, sadece eklendiği kelimeyi kullanım sahاسına çıkarır.

Türkçedeki isim çekim ekleri çokluk eki, iyelik ekleri, hâl ekleri ve soru ekleridir. Moğolgada ise олон тооны нөхцөл , тийн ялгальы нөхцөл , хамаатуулах нөхцөл isim çekim ekleridir. Moğolgada, soru eki isim çekim eki olarak kabul edilmez. Soru eki, Türkçede dört çekim ekinin dördüncüsüdür, daima sona gelir. Bunun için, soru eki bu incelemenin dışında tutulmuştur. İncelememizde Türkçedeki çokluk eki, iyelik ekleri, hâl ekleri ve bu eklerin Moğolgadaki karşılıklarının kelimelelere ekleniş sırası üzerinde durulacaktır.

İncelememiz, isimlerden sonra getirilen tek çekim eki, iki çekim eki ve üç çekim eki başlıklarına dayanan üç ana bölümden oluşacaktır. “İsim” kelimesi, Türkçedeki hem kökü hem de gövdeyi karşılaşacak şekilde kullanılmıştır. Moğolcadaki “íyð” (isim) kelimesinin içinde, yapım ekinin varlığı kabul edilir. Yapım eki olmaya bile bu ek “Ø” ile gösterilir. Konu başlıkları önce Türkçe ile, sonra Moğolca ile yazılmıştır. Ekleri anlatırken her iki dilde de farklı kelimeler seçilmiş; kelimelerin önce Moğolcaları, sonra Türkçeleri verilmiştir. Örnek kelimelerin alındığı kaynaklar dipnotlarla gösterilmemiş, kaynakça kısmında toplu olarak verilmiştir.

1. İSİM + TEK ÇEKİM EKİ

1. НЭР + НЭГ НӨХЦӨЛ

Türkçe ve Moğolgâcda isimlere çokluk, iyelik ve hâl ekleri tek tek, aynı şekilde getirilmektedir. Her iki dilde de bu eklerin isimlere getirilişi bakımından farklılık yoktur.

1.1. İSİM + ÇOKLUK EKİ

1.1. НЭР + ОЛОН ТООНЫ НЕХЦЭЛ

НОМ + УУД	kitap + lar
МОНГОЛ + ЧУУД	Moğol + lar
БАГШ + НАР	öğretmen + ler
ХАА(Н) + Д	han + lar

3AULTU + C genç + ler

1.2. İSİM + İYELİK EKLERİ

1.2 НЭР + ХАМААТУУЛАХ НӨХЦӨЛ

ЭХНЭР МИНЬ	(БИ) ЭХНЭР + ЭЭ	eş + i + m
ААВ ЧИНЬ	(ЧИ) ААВ + АА	baba + n
НАЙЗ НЬ	(ТЭР) НАЙЗ + АА	arkadaş + ı
АХ МААНЬ	(БИД) АХ + АА	ağabey + i + miz
ЕВСС ТАНЬ	(ТА НАР) ЕВСС + Г + ЄС	dede + niz
ХООЛ НЬ	(ТЭД) ХООЛ + ОО	yemek + leri

1.3. İSİM + HÂL EKLERİ

1.3. НЭР + НЭРИЙН ТИЙН ЯЛГАЛ

1.3.1. İSİM + YALIN HÂL

БУГА	geyik
АНГИ	sinf
БСМБСГ	top
УС	su
ГЭР	ey

1.3.2. İSİM + İLGİ HÂLİ

1.3.2. НЭР + ХАРЬЯЛАХЫН ТИЙН ЯЛГАЛ

УЛС + ЫН	ulus + un
ЗУРАГ + ИЙН	res(i)m + in
ОЮУТАН + Ы	ögrenci + nin
ХЭН + ИЙ	kim + in
ДАЛАЙ + ИН	deniz + in

1.3.3. İSİM + YÖNELME HÂLİ

1.3.3. НЭР + ЕГЕХ ОРИИХИЙН ТИЙН ЯЛГАЛ

1.3.3. НЭР + ЧИГЛЭХИЙН ТИЙН ЯЛГАЛ

Türkçedeki yönelme hâlinin karşılığında, Moğolcada iki hâl vardır. Bunlardan birisi isme bitişirilmez.

ДАРГА + Д	patron + a
АНГИ + Д	sınıf + a
ЭМЧ + Д	doktor + a
ГЭР + Т	ev + e
ХҮХ(Э)Д + Д	çocuk + a
ХСДЕЕ РУУ	köy + e
ЧАМ РУУ	(sen + e) sana
ТҮН РУУ	o + n + a
ГЭР ЛИЙ	ev + e
ГОЛ РУУ	ırmak + a

1.3.4. İSİM + BULUNMA HÂLİ

1.3.4. НЭР + ЕГЕХ ОРШИХИЙН ТИЙН ЯЛГАЛ

Moğolcadaki egeх orshixiyin tiin ялгал, Türkçedeki hem yönelme hâline hem de bulunma hâline karşılık gelir.

СУРГУУЛЬ + Д	okul + da
БАЙШИН + Д	bina + da
МОД(ОН) + Д	ağaç + ta
ДАЛАЙ + Д	deniz + de
ДЭЛХИЙ + Д	dünya + da

1.3.5. İSİM + YÜKLEME HÂLİ

1.3.5. НЭР + ЗААХЫН ТИЙН ЯЛГАЛ

УУЛ + ЫГ	dağ + i
АРД + ЫГ	halk + i
ХҮН + ИЙГ	insan + i
ШОХОЙ + Г	tebeşir + i
ЧОН(O) + ЫГ	kurt + u

1.3.6. İSİM + AYRILMA HÂLİ**1.3.6. НЭР + ГАРАХЫН ТИЙН ЯЛГАЛ**

НОМ + ООС	kitap + tan
ХАН(А) + ААС	duvar + dan
ТАЛХ(Н) + ААС	ekmek + ten
БӨӨ + (Г) + ЕӨӨС	Şaman + dan
ЧИЙДЭН + (Г) + ЭЭС	lamba + dan

1.3.7. İSİM + VASITA HÂLİ**1.3.7. НЭР + ЙИЛДЭХИЙН ТИЙН ЯЛГАЛ****1.3.7. НЭР + ХАМТРАХЫН ТИЙН ЯЛГАЛ**

Türkçedeki vasita hâli, Moğolcada iki hâl ile karşılaşmaktadır.

МӨНГ(Е) + ЕӨР	para + y + la
МАЛ + ААР	mal + la
СЭТГЭЛ + ЭЭР	gönül + le
ОНГОЦ + ООР	uçak + la
ДҮГҮЙ + (Г) + ААР	bisiklet + le
ААВ + ТАЙ	baba + y + la (babamla)
АХ + ТАЙ	ağabey + le (ağabeyimle)
МОРЬ + ТОЙ	at + la
ХИН + ТЭЙ	insan + la
ЭГЧ + ТЭЙ	abla + y + la (ablamlı)

2. İSİM + İKİ ÇEKİM EKİ**2. НЭР + ХОЁР НЕХЦЕЛ**

Türkçe ve Moğolcada, isme iki çekim getirilmesi durumunda çekim eklerinin sıralanmasında bazı değişiklikler meydana gelmektedir. İki çekim ekli isim çekimlerinde, iki dilde de ilk ek çokluk eki ise, bundan sonra hâl ekleri veya iyelik eklerinden birisi gelebilir. Bu bakımdan, her iki dil de aynıdır. Eğer bu iki ek, iyelik ekleri ve hâl ekleri ise Türkçede önce iyelik ekleri, sonra hâl ekleri getirilirken; Moğolcada önce hâl ekleri, sonra iyelik ekleri getirilir. Demek ki Türkçe ve Moğolca iyelik ve hâl eklerinin sırası bakımından tersine bir durum arz etmektedir.

2.1. İSİM + ÇOKLUK EKİ + HÂL EKLERİ

2.1. НЭР + ОЛОН ТООНЫ НЕХЦЕЛ + НЭРИЙН ТИЙН ЯЛГАЛ

Her iki dilde de isme getirilen ilk ek çokluk eki ise, sonra hâl ekleri gelebilir.

2.1.1. İSİM + ÇOKLUK EKİ + İLGİ HÂLİ

2.1.1. НЭР + ОЛОН ТООНЫ НЕХЦЕЛ + ХАРЬЯЛАХЫН ТИЙН ЯЛГАЛ

НОМ + УУД + ЫН kitap + lar + in

ТЭМЭЭ(Н) + ЙД + ИЙН deve + ler + in

ДАЛАЙН + УУД + ЫН deniz + ler + in

2.1.2. İSİM + ÇOKLUK EKİ + YÖNELME HÂLİ

2.1.2. НЭР + ОЛОН ТООНЫ НЕХЦЕЛ + ЕГЕХ ОРШИХИЙН ТИЙН ЯЛГАЛ

2.1.2. НЭР + ОЛОН ТООНЫ НЕХЦЕЛ + ЧИГЛЭХИЙН ТИЙН ЯЛГАЛ

ГАР + УУД + Д el + ler + e

ХАН(А) + УУД + Д duvar + lar + a

ЕРСС(Н) + УУД + Д oda + lar + a

МАШИН + УУД + РУУ araba + lar + a

ЭМЧ + НАР + ЛУУ doktor + lar + a

ЗАЛУУ + С + РУУ genç + ler + e

2.1.3. İSİM + ÇOKLUK EKİ + BULUNMA HÂLİ

2.1.3. НЭР + ОЛОН ТООНЫ НЕХЦЕЛ + ЕГЕХ ОРШИХИЙН ТИЙН ЯЛГАЛ

ГАР + УУД + Д el + ler + de

ХАН(А) + УУД + Д duvar + lar + da

ЕРСС(Н) + УУД + Д oda + lar + da

2.1.4. İSİM + ÇOKLUK EKİ + YÜKLEME HÂLİ

2.1.4. НЭР + ОЛОН ТООНЫ НЕХЦЕЛ + ЗААХЫН ТИЙН ЯЛГАЛ

ХАРАНДАА(Н) + УУД + ЫГ kalem + ler + i

ГЭР + ЙД + ИЙГ ev + ler + i

ТАЛХ(Н) + УУД + ЫГ ekmek + ler + i

2.1.5. İSİM + ÇOKLUK EKİ + AYRILMA HÂLİ

2.1.5. НЭР + ОЛОН ТООНЫ НЕХЦЕЛ + ГАРАХЫН ТИЙН ЯЛГАЛ

ІГ + С + ЭС	kelime + ler +den
БААТ(А)Р + УУД + ААС	kahraman + lar + dan
БАГШ + НАР + ААС	öğretmen + ler + den

2.1.6. İSİM + ÇOKLUK EKİ + VASITA HÂLİ

2.1.6. НЭР + ОЛОН ТООНЫ НЕХЦЕЛ + ЙИЛДЭХИЙН ТИЙН ЯЛГАЛ

2.1.6. НЭР + ОЛОН ТООНЫ НЕХЦЕЛ + ХАМТРАХЫН ТИЙН ЯЛГАЛ

ІГ + С + ЭСР	kelime + ler + le
ЭХ + ЧІЛД + ЭЭР	anne + ler +le
ОЮТУ(А)Н + УУД + ААР	öğrenci + ler + le
ГЭР + ІЛД + ТЭЙ	ev + ler + le
ЭР + С + ТЭЙ	erkek + ler + le
АХ + НАР + ТАЙ	abi + ler + le

2.2. İSİM + ÇOKLUK EKİ + İYELİK EKİ

2.2. НЭР + ОЛОН ТООНЫ НЕХЦЕЛ + ХАМААТУУЛАХ

Her iki dilde de isme getirilen ilk ek, çokluk eki ise, sonra iyelik ekleri getirilebilir.

НОМ + УУД МИНЬ	(БИ) НОМ + УУД + АА	kitap + lar + i + m
МАШИН + УУД ЧИНЬ	(ЧИ) МАШИН + УУД + АА	araba + lar + i + n
ЗУРАГТ + УУД НЬ	(ТЭР) ЗУРАГТ + УУД + АА	televizyon + lar + i
ШІЛГЭЭН + ІЛД МААНЬ	(БИЛД) ШІЛГЭЭН+ІЛД+ЭЭ	dolap+lar + i + miz
СУРАГЧ + Д ТАНЬ	(ТА НАР) СУРАГЧ + Д + АА	öğrenciler+ i + niz
ХООЛ(Н) + УУД НЬ	(ТЭД) ХООЛ(Н) + УУД + АА	yemek + leri

2.3. İSİM + İYELİK EKİ + HÂL EKİ

2.3. НЭР + НЭРИЙН ТИЙН ЯЛГАЛ + ХАМААТУУЛАХ

Yukarıda da belirttiğimiz gibi bir isme iki çekim ekinin getirildiği kelimelerde, Türkçede önce iyelik ekleri, sonra hâl ekleri; Moğolcada ise önce hâl ekleri, sonra iyelik ekleri getirilir.

2.3.1. İSİM + İYELİK EKLERİ + İLGİ HÂLİ

2.3.1. НЭР + ХАРЬЯЛАХЫН ТИЙН ЯЛГАЛ + ХАМААТУУЛАХ

МАШИН + Ы МИНЬ	(БИ) МАШИН + Ы(X) + АА	araba + m + in
----------------	------------------------	----------------

ТАЛХ(Н) + Ы ЧИНЬ	(ЧИ) ТАЛХН + Ы(Х) + АА	ekmek + i + n + in
ЭМ + ИЙН НЬ	(ТЭР) ЭМ+ ИЙН(Х) + ЭЭ	ilaç + i + nin
ЗУРАГ + ИЙН МААНЬ	БИД ЗУР(А)Г + ИЙН(Х) + АА	res(i)m + i +miz + in
ААВ + ЫН ТАНЬ	(ТА НАР) ААВ + ЫН(Х) + АА	baba + niz + in
ЕРӨӨ(Н) + ИЙ НЬ	(ТЭД) ЕРӨӨ(Н) + ИЙ(Х) + ЭЭ	oda + ları + nin

2.3.2. İSİM + İYELİK EKLERİ + YÖNELME HÂLİ

2.3.2. НЭР + ЕГЭХ ОРШИХИЙН ТИЙН ЯЛГАЛ + ХАМААТУУЛАХ

2.3.2. НЭР + ЧИГЛЭХИЙН ТИЙН ЯЛГАЛ + ХАМААТУУЛАХ

БАЙШИН + Д МИНЬ	(БИ) БАЙШИН + Д + АА	ev + i + m + e
ГАР + Т ЧИНЬ	(ЧИ) ГАР + Т + АА	el + i + n + e
АХ + Д НЬ	(ТЭР) АХ + Д + АА	ağabey + i + n + e
ОХИН + Д МААНЬ	БИД) ОХИН + Д + ОО	kız + i + miz + a
ЕРӨӨ(Н) + Д ТАНЬ	(ТА НАР) ЕРӨӨ(Н) + Д + ЕЕ	oda + niz + a
НАЙЗ + Д НЬ	(ТЭД) НАЙЗ + Д + АА	arkadaş+ ları + n + a

2.3.3. İSİM + İYELİK EKLERİ + BULUNMA HÂLİ

2.3.3. НЭР + ЕГЭХ ОРШИХИЙН ТИЙН ЯЛГАЛ + ХАМААТУУЛАХ

БАЙШИН + Д МИНЬ	(БИ) БАЙШИН + Д + АА	ev + i + m + de
ГАР + Т ЧИНЬ	(ЧИ) ГАР + Т + АА	el + i + n + de
АХ + Д НЬ	(ТЭР) АХ + Д + АА	ağabey + i + n + de
ОХИН + Д МААНЬ	БИД) ОХИН + Д + ОО	kız + i + miz + da
ЕРӨӨН + Д ТАНЬ	(ТА НАР) ЕРӨӨН + Д + ЕЕ	oda + niz + da
НАЙЗ + Д НЬ	(ТЭД) НАЙЗ + Д + АА	arkadaş+ ları + n+ da

2.3.4. İSİM + İYELİK EKLERİ + YÜKLEME HÂLİ

2.3.4. НЭР + ЗААХЫН ТИЙН ЯЛГАЛ + ХАМААТУУЛАХ

НОМ + ЫГ МИНЬ	(БИ) НОМ + (ЫГ) + ОО	kitap + i + m + i
ХОНЬ + ИЙГ ЧИНЬ	(ЧИ) ХОНЬ + (ИЙГ) + ИО	koyun + u + n + u
НУТ(А)Г + ИЙГ НЬ	(ТЭР) НУТ(А)Г + (ИЙГ) + АА	vatan + i + n + i
ҮҮЛ + ЫГ МААНЬ	(БИД) ҮҮЛ + (ЫГ) + АА	dağ + i + miz + i

ЇЗ(Э)Г + ИЙГ ТАНЬ	(ТА НАР) ЇЗ(Э)Г + (ИЙГ) + ЭЭ	dolmakalem + i + miz + i
БАГШ + ИЙГ НЬ	(ТЭД) БАГШ + (ИЙГ) + АА	öğretmen + ler + i + n + i

2.3.5. İSİM + İYELİK EKLERİ + AYRILMA HÂLİ**2.3.5. НЭР + ГАРАХЫН ТИЙН ЯЛГАЛ + ХАМААТУУЛАХ**

ХЇ(Г) + ЭЭС МИНЬ	(БИ) ХЇ(Г) + ЭЭС + ЭЭ	oğ(u)l+ u + m + dan
МОД(ОН) + ООС ЧИНЬ	(ЧИ) МОД(ОН) + ООС + ОО	ağaç + i + n + dan
ХАНА(Н) + ААС НЬ	(ТЭР) ХАНА(Н) + ААС + АА	duvar + i + n + dan
ЕВЕЕ(Г) + ЕЕС МИНЬ	(БИД) ЕВЕЕ(Г) + ЕЕС + ЕЕ	dede + miz + den
МОГОЙ(Н) + ООС ТАНЬ	(ТА НАР) МОГОЙ(Н) + ООС + ОО	yılan + i + nız + dan
ХӘДЕЕ(Н) + ЕЕС НЬ	(ТЭД) ХӘДЕЕ(Н) + ЕЕС + ЕЕ	köy + leri + n + den

2.3.6. İSİM + İYELİK EKLERİ + VASITA HÂLİ**2.3.6. НЭР + ЙИЛДЭХИЙН ТИЙН ЯЛГАЛ + ХАМААТУУЛАХ**

МЕНГ(Е) + ЕЕР МИНЬ	(БИ) МЕНГ + ЕЕР + ЕЕ	para + m + la
ЭРДЭН(Э) + ЭЭ Р ЧИНЬ	(ЧИ) ЭРДЭН(Э) + ЭЭР + ЭЭ	takı + n + la
ХЇ(Г) + ЭЭР НЬ	(ТЭР) ХЇ(Г) + ЭЭР + ЭЭ	oğul + u + y + la
БАГШ + ААР МААНЬ	(БИД) БАГШ + ААР + АА	öğretmen+i+miz +le
ХҮТГА + ААР ТАНЬ	(ТА НАР) ХҮТГ(А) + ААР + АА	bıçak + i + nız + la
МОД + ООР НЬ	(ТЭД) МОД + ООР + ОО	ağaç + ları + y + la

ААВ + ТАЙ МИНЬ	(БИ) ААВ + ТАЙ + (Г) + АА	baba + m + la
МОРЬ + ТОЙ ЧИНЬ	(ЧИ) МОРЬ + ТОЙ + (Г) + ОО	at + i + n + la
МАЛ + ТАЙ НЬ	(ТЭР) МАЛ + ТАЙ + (Г) + АА	mal + i + y + la
БЭЛЭГ + ТЭЙ МААНЬ	(БИД) БЭЛЭГ + ТЭЙ + (Г) + ЭЭ	hediye + miz + le
ТОЛЬ БИЧИГ + ТЭЙ ТАНЬ (ТА НАР)	ТОЛЬ БИЧИГ + ТЭЙ + (Г) + ЭЭ	sözlük + ü +
нүз + le		nüz + le

АХ + ТАЙ НЬ le	ТЭД АХ + ТАЙ + (Г) + АА	ağabey + leri + y +
-------------------	-------------------------	---------------------

3. İSİM + ÜÇ ÇEKİM EKİ

Bir isme üç çekim eki getirilmişse, bu ekler Türkçede çokluk eki, iyelik ekleri ve hâl ekleri; Moğolgada ise çokluk ekleri, hâl ekleri ve iyelik ekleri olarak sıralanır.

3.1. İSİM + ÇOKLUK EKİ + İYELİK EKLERİ + HÂL EKLERİ

3.1. НЭР + ОЛОН ТООНЫ НЕХЦӨЛ + НЭРИЙН ТИЙН ЯЛГАЛ + ХАМААТУУЛАХ

3.1.1. İSİM + ÇOKLUK EKİ + İYELİK EKLERİ + İLGİ HÂLİ

3.1.1. НЭР + ОЛОН ТООНЫ НЕХЦӨЛ + ХАРЬЯЛАХЫН ТИЙН ЯЛГАЛ + ХАМААТУУЛАХ

НОМ + УУД + ЫН МИНЬ	(БИ) НОМ + УУД + ЫН(X) + АА	kitap + lar + i + m + in
ТЭМЭЭН + ЙД + ИЙН ЧИНЬ	(ЧИ) ТЭМЭЭН + ЙД + ИЙН(X) ЭЭ	deve + ler + i + nin
БАГШ + НАР + ЫН НЬ	(ТЭР) БАГШ + НАР + ЫН(X) + АА	öğretme + ler + i + nin
ЗАЛУУ + С + ЫН МААНЬ	(БИД) ЗАЛУУ + С + ЫН(X) + АА	gen + ler + i + miz + in
ГЭР + ЙД + ИЙН ТАНЬ	(ТА НАР) ГЭР + ЙД + ИЙН(X) + ЭЭ	ev + ler + i + niz + in
ДЭЭД + Э + С + ИЙН НЬ	(ТЭД) ДЭЭД + С + ИЙН(X) + ЭЭ	ata + lari + nin

3.1.2. İSİM + ÇOKLUK EKİ + İYELİK EKLERİ + YÖNELME HÂLİ

3.1.2. НЭР + ОЛОН ТООНЫ НЕХЦӨЛ + ЕГЕХ ОРШИХИЙН ТИЙН ЯЛГАЛ + ХАМААТУУЛАХ

АХ + НАР + Т МИНЬ	(БИ) АХ + НАР + Т + АА	ağabey+ ler +i + m + e
ЭМЧ + НАР + Т ЧИНЬ	(ЧИ) ЭМЧ + НАР + Т + АА	doktor + lar + i + n + a
ЕРСЕН + ЙД + Д НЬ	(ТЭР) ЕРСЕН + ЙД + Д + ЭЭ	oda + lar + i + n + a
ГАР + УУД + Д МААНЬ	(БИД) ГАР + УУД + Д + АА	el + ler + i + miz + e
ЗАЛУУ + С + Т ТАНЬ	(ТА НАР) ЗАЛУУ + С + Т + АА	genç + ler + i + miz + e
МАШИН + УУД + Д	(ТЭД) МАШИН + УУД + Д + АА	araba + lar + i + miz + a

3.1.3. İSİM + ÇOKLUK EKİ + İYELİK EKLERİ + BULUNMA HÂLİ**3.1.3. НЭР + ОЛОН ТООНЫ НЕХЦЭЛ + ЕГЕХ ОРШИХИЙН ТИЙН ЯЛГАЛ +
ХАМААТУУЛАХ**

АХ + НАР + Т МИНЬ	(БИ) АХ + НАР + Т + АА	ağabey + ler + i + m +
де		
ЭМЧ + НАР + Т ЧИНЬ	(ЧИ) ЭМЧ + НАР + Т + АА	doktor + lar + i + n + da
ЕРЕЭН + ЙД + Д НЬ	(ТЭР) ЕРЕЭН + ЙД + Д + ЭЭ	oda + lar + i + n + da
ГАР + УУД + Д МААНЬ	(БИД) ГАР + УУД + Д + АА	el + ler + i + miz + de
ЗАЛУУ + С + Т ТАНЬ	(ТА НАР) ЗАЛУУ + С + Т + АА	genç + ler + i + miz + de
МАШИН + УУД + Д	(ТЭД) МАШИН + УУД + Д + АА	araba + lar + i + miz +
да		

3.1.4. İSİM + ÇOKLUK EKİ + İYELİK EKLERİ + YÜKLEME HÂLİ**3.1.4. НЭР + ОЛОН ТООНЫ НЕХЦЭЛ + ЗААХЫН ТИЙН ЯЛГАЛ +
ХАМААТУУЛАХ**

НОМ + УУД + ЫГ МИНЬ	(БИ) НОМ + УУД + (ЫГ) + АА	kitap + lar + i + m +
+ 1		
БҮГ(А) + УУД + ЫГ ЧИНЬ	(ЧИ) БҮГ(А) + УУД + (ЫГ) + АА	geyik + ler + i + n +
+ i		
ЭМЭГТЭЙ + ЧЙД + ИЙГ НЬ	(ТЭР) ЭМЭГТЭЙ + ЧЙД + (ИЙГ) + ЭЭ	kadın + lar + i + n +
+ 1		
УУЛ + С + ЫГ МААНЬ	(БИД) УУЛ + С + (ЫГ) + АА	dağ + lar + i + miz +
+ 1		
ОХИ(Н) + Д + ИЙГ ТАНЬ	(ТА НАР) ОХИН + Д + (ИЙГ) + ОО	kız + lar + i + miz +
1		
ХООЛ(Н) + УУД + ЫГ НЬ	(ТЭД) ХООЛН + УУД + (ЫГ) + ОО	yemek + ler + i + n +
+ i		

3.1.5. İSİM + ÇOKLUK EKİ + İYELİK EKLERİ + AYRILMA HÂLİ**3.1.5. НЭР + ОЛОН ТООНЫ НЕХЦЭЛ + ГАРАХЫН ТИЙН ЯЛГАЛ +
ХАМААТУУЛАХ**

АХ + НАР + ААС МИНЬ	(БИ) АХ + НАР + ААС + АА	ağabey + ler + i + m +
den		

ӢГ + С + ЭЭС ЧИНЬ (ЧИ) ӢГ + С + ЭЭС + ЭЭ kelime + ler + i + n +
den

БАГА + ЧУУД + ААС НЬ (ТЭР) БАГА + ЧУУД + ААС + АА küçük + ler + i +
n + den

ШУВУУ(Н) + УУД + ААС МААНЬ (БИД) ШУВУУ(Н) + УУД + ААС + АА
Kuş + lar + i + mız +
dan

БАЙШИН(Г) + УУД + ААС ТАНЬ (ТА НАР) БАЙШИН(Г) + УУД + ААС + АА
bina + lar + i + mız
+ dan

ЕРӨӨ(Н) + ЙД + ЭЭС НЬ (ТЭД) ЕРӨӨ(Н) + ЙД + ЭЭС + ЭЭ
oda + lar + i + mız +
dan

3.1.6. İSİM + ÇOKLUK EKİ + İYELİK EKLERİ + VASITA HÂLİ

3.1.6. НЭР + ОЛОН ТООНЫ НЕХЦЕЛ + ЙЛДЭХИЙН ТИЙН ЯЛГАЛ +
ХАМААТУУЛАХ

3.1.6. НЭР + ОЛОН ТООНЫ НЕХЦЕЛ + ХАМТРАХЫИН ТИЙН ЯЛГАЛ +
ХАМААТУУЛАХ

ЭР + С + ЭЭР МИНЬ (БИ) ЭР + С + ЭЭР + ЭЭ erkek + ler + i + m + le
БАГШ + НАР + ААР ЧИНЬ (ЧИ) БАГШ + НАР + ААР + АА öğretmen + ler + i + n
+ le

НОМ + УУД + ААР НЬ (ТЭР) НОМ + УУД + ААР + АА kitap + lar + i + y + la
МАШИН + УУД + ААР МААНЬ (БИД) МАШИН + УУД + ААР + АА araba + lar + i +
mız + la

ХАРАНДАА(Н) + УУД + ААР ТАНЬ (ТА НАР) ХАРА(Н)ДААН + УУД + ААР
kurşunkalem + ler + i +
niz + le

ГАР + УУД + ААР НЬ (ТЭД) ГАР + УУД + ААР + АА el + leri + y + le
МОРЬ + Д + ТОЙ МИНЬ (БИ) МОРЬ + Д + ТОЙ + Г + ОО at + lar + i + m
+ la

ЖЇЖИГЧИН + Д + ТЭЙ ЧИНЬ (ЧИ) ЖЇЖИГЧИН + Д + ТЭЙ + Г + ЭЭ
oyuncu + lar + i + n +
la

ГУТАЛ + УУД + ТАЙ НЬ (ТЭР) ГУТАЛ + УУД + ТАЙ + Г + АА ayakkabı + lar +
 1 + y + la
 ЭХНЭР + ЙД + ТЭЙ МААНЬ (БИД) ЭХНЭР + ЙД + ТЭЙ + Г + ЭЭ eş + ler + i +
 miz + le
 AX + НАР + ТАЙ ТАНЬ (ТА НАР) AX + НАР + ТАЙ + Г + АА ağabey + ler + i + niz
 + le
 ААВ + УУД + ТАЙ НЬ (ТЭД) ААВ + УУД + ТАЙ + Г + АА baba +ları + y + la

Türkçe ve Moğolcada bir kelimeye üst üste üç çekim eki getirilebilmektedir. Tek çekim eki isim çekimlerinde kelimeye çokluk eki, iyelik ekleri ve hâl eklerinden birisi getirilebilmekdir. Bu açıdan her iki dilde bir farklılık yoktur. İki çekim eki isim çekimlerinde, kelimeye getirilen ilk ek çokluk eki ise, diğer ek her iki dilde de iyelik veya hâl eklerinden birisi olabilir. Bu açıdan da her iki dilde farklılık yoktur. Fakat, iki çekim eki isim çekimlerinde çokluk eki yoksa, ilk ek Türkçede iyelik ekleri; Moğolcada ise hâl ekleridir. İkinci ek Türkçede hâl ekleri, Moğolcada ise iyelik ekleridir. Üç çekim eki isim çekimlerinde ise Türkçe sırasıyla çokluk, iyelik ve hâl eklerini alırken; Moğolca çokluk, hâl ve iyelik eklerini alır. Üç ekli çekimlerde her iki dilde de ilk ek daima çokluk eki iken; son ek Türkçede hâl ekleri, Moğolcada ise iyelik ekleridir. Çekim eklerinin iki dildeki sırasını tablo hâlinde göstermek mümkündür:

	TÜRKÇE	MOĞOLCA
TEK EKLİ İSİM ÇEKİMİ	isim + çokluk eki isim + hâl ekleri isim + iyelik ekleri	isim + çokluk ekleri isim + hâl ekleri isim + iyelik ekleri
İKİ EKLİ İSİM ÇEKİMİ	isim + çokluk eki + iyelik ekleri isim + çokluk eki + hâl ekleri isim + iyelik ekleri + hâl ekleri	isim + çokluk ekleri + iyelik ekleri isim + çokluk ekleri + hâl ekleri isim + hâl ekleri + iyelik ekleri
ÜÇ EKLİ İSİM ÇEKİMİ	isim + çokluk eki + iyelik ekleri + hâl ekleri	isim + çokluk ekleri + hâl ekleri + iyelik ekleri

Bu sıralama üzerinde duracak olursak; Türkçede hâl ekleri eklendikleri isimleri, kendilerinden sonra gelen bir fiile veya isme bağladıkları için sonda yer alırlar. İyelik ekleri, hâl eklerinin önünde yer alır.

Moğolcada ise iyelik eki son çekim ekidir. İyelik ekinin niçin sona geldiği üzerinde biraz durmak gereklidir. Moğolcada iyelik ifade eden eklerin bir kısmı kelimeye bitişik yazılmamaktadır. Bu ayrı yazılan şekiller, aslında ek değil kelimedir. Türkçede

“(benim) kitap+lar+i+m+in” kelimesi Moğolcada мийн ном+ууд+ын veya ном+ууд+ынх+aa şeklinde ifade edilmektedir. Buradaki ikinci yapı daha çok günümüz Moğolcasında kullanılmaktadır. Moğolcadaki ilk yapıyı Türkçeye çevirirsek “benim kitap+lar+Ø+in” gibi bir yapı ile karşılaşırız. Yani tamlayan kısmında iyelik eki olmayan bir yapı... Moğolcada iyelik anlamı, “kitapların” kelimesinin önündeki iyelik anlamı veren tamlayan durumundaki kelime ile değil de ek ile ifade edilmek istenirse, “kitapların” kelimesindeki çokluk ve hâl ekinin sırası bozulmadan iyelik ekleri sona getirilmektedir. Bunu şu şekilde gösterebiliriz:

1. мийн ном+ууд+ын	2a. ном+ууд+ын мийн
	2b. ном+ууд+ынх+aa

Moğol yazısında –Moğol yazısı Eski Moğol alfabesi karşılığında kullanılmıştır.- ekler, kelimeye bitişirilmez. Yukarıdaki birinci şekil, iyelikli yapıları ifade etmede daha çok kullanılır. Moğolcada iyelik önce kelime ile ifade edilmektedi ve çokluk, hâl ekleri almış bir ismin önünde yer alındı. Bu iyelik ifade eden kelime ekleşme temayülü gösterince, kendisinden sonraki kelimedeki eklerin sırasını bozmadan sona eklenmiştir. Moğolcada, fiillerden sonra getirilen herhangi bir şahıs ekinin olmaması da bu sıralamada etkili olabilir.

Türkçe ve Moğolca Gramer Terimleri Dizini

Türkçe

isim

çekim eki

çokluk eki

iyelik ekleri

hâl ekleri

yalın hâl

ilgi hâli

yükleme hâli

yönelme hâli

bulunma hâli

ayrıılma hâli

vasıta hâli

Moğolca

НЭР

ТИЙН ЯЛГАЛ

ОЛОН ТООНЫ НЭХЦӨЛ

ХАМААТУУЛАХ НЭХЦӨЛ

НЭРИЙН ТИЙН ЯЛГАЛ

НЭРЛЭХИЙН ТИЙН ЯЛГАЛ

ХАРЬЯЛАХЫН ТИЙН ЯЛГАЛ

ЗААХЫН ТИЙН ЯЛГАЛ

ЕГЕХ ОРШИХИЙН ТИЙН ЯЛГАЛ - ЧИГЛЭХИЙН ТИЙН ЯЛГАЛ

ЕГЕХ ОРШИХИЙН ТИЙН ЯЛГАЛ

ГАРАХЫН ТИЙН ЯЛГАЛ

ЇЙЛДЭХИЙН ТИЙН ЯЛГАЛ - ХАМТРАХЫН ТИЙН ЯЛГАЛ

KAYNAKÇA

- Д. Баламдорж, орчин цагийн монгол хэлийн утгасудлалын ўлдс, Улаанбаатар, 1997
- III. Лувсанвандан, орчин цагийн монгол хэлийн бүтэц, 1.2., Улаанбаатар, 1999
- Л. Олевой, ёг зий, ёгийн аймгийн задлан ялгал хийх аргачлал, Улаанбаатар, 2002
- Ц. Енэрбаян, орчин цагийн монгол хэлийн ёг зий, Улаанбаатар, 1994
- R. Kullmann, D. Tserenpil, Mongolian Grammer, China, 2001
- Т. Уранчинэг, монгол хэл зий тайлбар, Улаанбаатар, 2000